

Kandidatuppsats vid
Sociologiska institutionen,
Avdelningen för rättssociologi,
Lunds universitet, december 2004.

Handledare: Professor Håkan Hydén
Examinator: Lektor Per Wickenberg

Tillgång till rymddata

**En Luhmannsk systemanalys av ESA och EU inom ramen för
samarbetsprojektet GMES**

Anna-Karin Bergman

Innehållsförteckning

1 INLEDNING.....	4
2 SYFTE.....	5
3 TEORI OCH METOD	6
3.1 DET RÄTTSSOCIOLOGISKA PERSPEKTIVET	7
3.2 NIKLAS LUHMANNS SOCIOLOGISKA SYSTEMTEORI.....	8
3.2.1 Luhmanns autopoiesis	9
3.2.2 Luhmanns sociala system 'samhälle' och dess omgivning.....	10
3.2.2.1 Samhällets subsystem 'rätten'	10
3.2.2.2 Samhällets subsystem 'politiken'	11
3.2.2.3 Självrefererande system, operativt slutet – kognitivt öppet	11
4 RYMDRÄTTSLIGA HÄNDELSER.....	13
5 DE EUROPEISKA AKTÖRERNA OCH DESS INRE ORGANISATION	16
5.1 EUROPEAN SPACE AGENCY (ESA).....	17
5.1.1 ESA:s inre organisatoriska system.....	18
5.1.1.1 Rådet.....	18
5.1.1.2 Generaldirektören	19
5.2 EUROPEISKA UNIONEN (EU)	20
5.2.1 EU:s inre organisatoriska system	20
5.2.1.1 Europeiska kommissionen (EC)	21
5.2.2 Rättslig grund för EU:s beslut.....	23
6 MOT ETT EUROPEISKT RYMDSAMARBETE.....	25
6.1 GREEN PAPER ON EUROPEAN SPACE POLICY	25
6.2 ESA/EUROPEAN COMMISSION FRAMEWORK AGREEMENT	25
6.3 WHITE PAPER ON SPACE	26
6.4 GMES, EN MILSTOLPE?.....	26
7 TILLGÅNG TILL RYMDDATA	28
7.1 NUVARANDE REGLERING.....	28
7.1.1 Distribution.....	29
7.1.2 Prispolicy.....	30
7.2 GMES OCH TILLGÅNG TILL RYMDDATA.....	31
8 ANALYS.....	33
8.1 ESA:S INRE ORGANISATORISKA SYSTEM	33
8.2 EU:S INRE ORGANISATORISKA SYSTEM	34
8.3 'INTEGRERING' AV ESA (POLITISKT SYSTEM) OCH EU (RÄTTSLIGT SYSTEM).....	35
9 KÄLLFÖRTECKNING	38
9.1 LITTERATUR.....	38
9.2 FN RESOLUTIONER	38
9.3 INTERNATIONELLA ÖVERENSKOMMELSER.....	38
9.4 EUROPEISKA ÖVERENSKOMMELSER	38
9.5 EUROPEISKA DOKUMENT	38
9.6 NATIONELLA REGLERINGAR	39

9.7 ARTIKLAR	39
9.8 WEBADRESSER.....	39

1 Inledning

Våren 2004 utökades Europeiska Unionen (EU) med 10 nya medlemsländer. Välkommandet av 10 nya stater ledde till att EU tvingades se över institutionella och fundamentala frågor som skulle diskuterats för flera år sedan, men av någon anledning aldrig kommit till stånd. Anledningen till att en diskussion avseende dessa frågor nu 2004 var oundviklig var att det uppkommit förslag om att ersätta de nuvarande Europeiska traktaten med en gemensam europeisk konstitution. Genom konstitutionen blir EU en egen juridisk person och en del av gemenskapen. EU kommer också på vissa områden kunna utöka sin befogenhet att anta bindande lagstiftning gentemot medlemsstaterna.

Utvidgningen av EU sammanföll med bakgrund av den USA-ledda ockupationen i Irak som kom att visa sig vara mycket impopulär i Europa, även bland de länder som annars är kända för sin pro-USA ställning. Detta ledde till att många europeiska stater underströk vikten av att Europa står på egna ben och kanske till och med skall försöka inta en roll som motpol till USA genom att anamma gemensamma och starkare politiska handlingsplaner. Ett av de nya områden som den Europeiska konstitutionen behandlar är rymden. Konstitutionen stadgar att en gemensam rymdpolitik¹ skall utarbetas inom vilken konstitutionen kommer fungera som legal bas för rymden att bli en delad kompetens mellan Europeiska unionen (EU) och dess medlemsstater. Rymdrelaterade aktiviteter har tidigare inom Europa endast företagits och kontrollerats av den europeiska rymdfartsmyndigheten (European Space Agency (ESA))², en mellanstatlig europeisk organisation. Genom konstitutionsförslaget och ett nyinitierat rymdprojekt har dock EU blivit en ny samarbetsaktör till ESA. EU och ESA som organisationer skiljer sig till stor del från varandra. ESA är en mellanstatlig organisation med rekommendationer och policy som verktyg, medan EU, genom den gemensamma konstitutionen, kommer bli en 'överstatlig'³ organisation med lagstiftning som verktyg. En lagstiftning som till viss del kan ha direkt effekt i dess medlemsstater.

¹ Artikel III-155 Draft Treaty establishing a Constitution for Europe stadgar: To promote scientific and technical progress, industrial competitiveness and the implementation of its policies, the Union shall draw up a European space policy. To this end, it may promote joint initiatives, support research and technological development and coordinate the efforts needed for the exploration and exploitation of space.

² Hädanefter ESA.

³ 'Överstatlighet' är ett omdebatterat begrepp och jag har därför valt att använda det i termer av 'utfärdande av bindande beslut' gentemot medlemsstaterna.

Uppsatsens ämnesval bygger till mångt och mycket på en personlig fascination av rymden som utgångspunkt. Jag har tidigare skrivit en uppsats inom ramen för Juris kandidat examen som behandlar rymdrätten och dess konflikt i förhållande till begreppet kommersialitet.⁴ I denna uppsats har jag dock valt att fortsätta min studie av rymden på ett mer begränsat område. Rymdrätt och rymdrelaterade aktiviteter är områden som för gemeneman är relativt okända. Jag har därför i början av denna uppsats valt att inkludera en introduktion till de viktigaste rymdrättsliga händelserna som genom åren lett rymdområdets utveckling framåt.

Utifrån ett interdisciplinärt perspektiv finns inte mycket litteratur på rymdens område. Många länder, däribland Sverige, har varit mycket framstående vad gäller industriell design och utveckling av teknik. Det existerar dock även ett rättsligt regleringsområde som måste ses över om tekniken skall kunna fortsätta utvecklas. Förhoppningsvis kommer denna uppsats ge ett litet bidrag till just detta forskningsområde.

2 Syfte

Från 1970-talet fram till år 2000 var den centrala europeiska aktören på rymdens område ESA. I november 2000, frammanade dock ESA:s råd och EU en struktur för att få till stånd ett samarbete mellan Europeiska kommissionen och ESA. Syftet var att gagna sig större marknad och 'strength by numbers'. Att genomgå ett systemskifte⁵ inom Europa är dock inte helt enkelt då det Europeiska systemet generellt är mycket komplicerat.

Enligt den sociologiska systemteoretikern Niklas Luhmann, vars teori kommer utvecklas under avsnitt 3.2, har alla system endast en inre kommunikation. Detta innebär att systemen inte kan förstå varandra eller kan kommunicera mellan varandra. Syftet med denna uppsats blir att försöka identifiera en kommunikativ arena som är meningsfull för båda systemen (ESA och EU) för att dessa skall kunna 'integreras'⁶ på ett rymdrelaterat område. För att kunna utreda detta övergripande syfte kommer följande frågor behöva besvaras.

- Kan en kommunikativ arena, som är meningsfull för båda systemen identifieras i detta fall? Hur ser denna kommunikativa arena ut?

⁴ Trender inom Rymdrätten (2001).

⁵ Med 'systemskifte' avses här att gå från två olika system (ESA och EU) till ett gemensamt system.

⁶ Det skall uppmärksammas att Luhmann aldrig talar om 'integrering' av system utan detta är ett begrepp som författaren valt för att för läsaren lättare kunna illustrera syftet med uppsatsen.

- Om den kommunikativa arenan kräver att ett av systemen skall ha prioritet, vilket av de två systemen är då mest lämpat för denna prioritet?

För att närmare illustrera och konkretisera problemet har jag valt att utgå ifrån rymdprojektet GMES⁷. GMES är det första gemensamma europeiska rymdprojektet mellan ESA och EU och förutsätter därmed, inom ramen för projektet, en "integrering" av de två systemen. Då GMES är ett stort och omfattande projekt som i sin helhet inte kan belysas och analyseras på uppsatsens begränsade utrymme, har jag valt att titta på endast ett område inom ramen för projektet, tillgången till rymddata⁸.

Då det gäller tillgång till rymddata finns ett stort antal aspekter som kan undersökas, t.ex. hur länge skall en forskare ha förtur till data, vilka rättigheter har ett land som bidragit med ett instrument "gratis" till ett projekt, hur skall datan arkiveras och vilken prispolitik skall gälla. För att genomförandet av GMES projektet inte skall hämmas krävs det bland annat att nuvarande regleringar avseende tillgången ändras. GMES är ett projekt som kräver snabb tillgång till rymddata, i vissa fall så snabbt som inom ett par timmar, något som dagens tillgångssystem inte klarar av att tillgodose. De existerande regleringar som behöver ändras omfattas av Envisat Data Policy⁹ som upprättades och antogs av ESA 1998. Eftersom GMES dels kräver en ändring av tillgångsregleringen, dels förutsätter ett samarbete mellan ESA och EU blir frågan om det finns en möjlighet att 'integrera' ESA och EU genom Luhmanns samhällssystem 'rätt' till ett fungerande system inom ramen för tillgång till rymddata?

Det skall påpekas att jag i uppsatsen kommer utgå från EU som en överstatlig organisation då EU:s och dess medlemsstaters deltagande i projektet kommer legitimeras genom konstitutionen.

3 Teori och metod

Vad gäller systemteorier anses teorin vara nära sammanflätad med metoden.¹⁰ Jag har därför valt att behandla både teori och metod sammanlänkat under detta avsnitt.

⁷ Global Monitoring for Environment and Security. Se avsnitt 6.4 för vidare beskrivning av detta projekt.

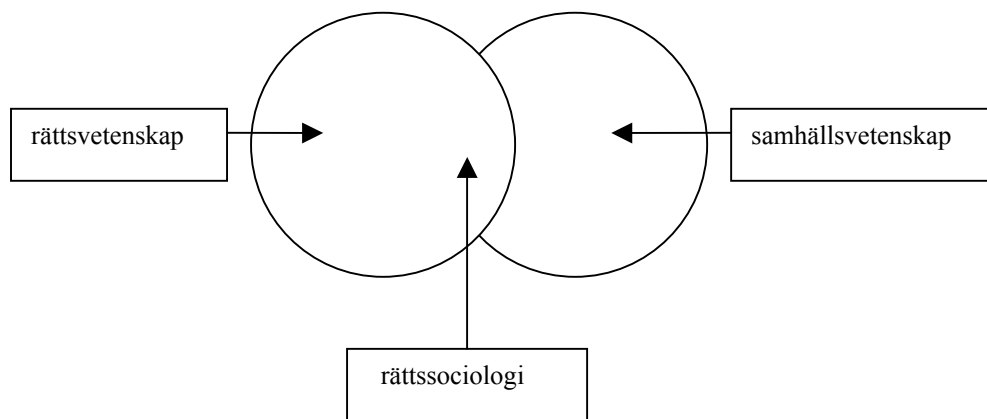
⁸ Med rymddata avses här satellitbilder som är förädlade till läsbara geografiska bilder av jordens yta.

⁹ Se avsnitt 7.1 för vidare redogörelse av denna policy.

¹⁰ Jönhill (1997), s. 23.

3.1 Det rättssociologiska perspektivet

Rättssociologi är en interdisciplinär vetenskap¹¹ vars studieområde inkluderar både rättsvetenskap och samhällsvetenskap. Man kan se rättssociologin som den 'felande länken' mellan dessa två vetenskaper som normalt skiljer sig åt både vad gäller problemlösning och teori. Trots skillnaderna kan man dock även skönja vissa gemensamma nämnare och det är detta som rättssociologin verkar ta sikte på. För att förenkla för läsaren skulle den rättssociologiska positionen kunna illustreras så här:

Figur 1: illustration över rättssociologins vetenskapliga positionering

Samhällsvetenskap är ett brett vetenskapligt fält som inkluderar områden såsom statsvetenskap, socialantropologi och psykologi.¹² Det är dock det samhällsvetenskapliga området sociologi som rättssociologin till mångt och mycket vilar på. En sociologisk teori som ofta används inom rättssociologin är Niklas Luhmanns systemteori, en teori jag valt att använda som utgångspunkt för denna uppsats. Valet av teori avgjordes med utgångspunkt i en analys av system. Då uppsatsen tar fasta på såväl systemens inre struktur som dess eventuella 'integration' genom gemensamma kommunikativa arenor med andra system, anser jag att Luhmanns systemteori är den mest användbara sociologiska teorin.

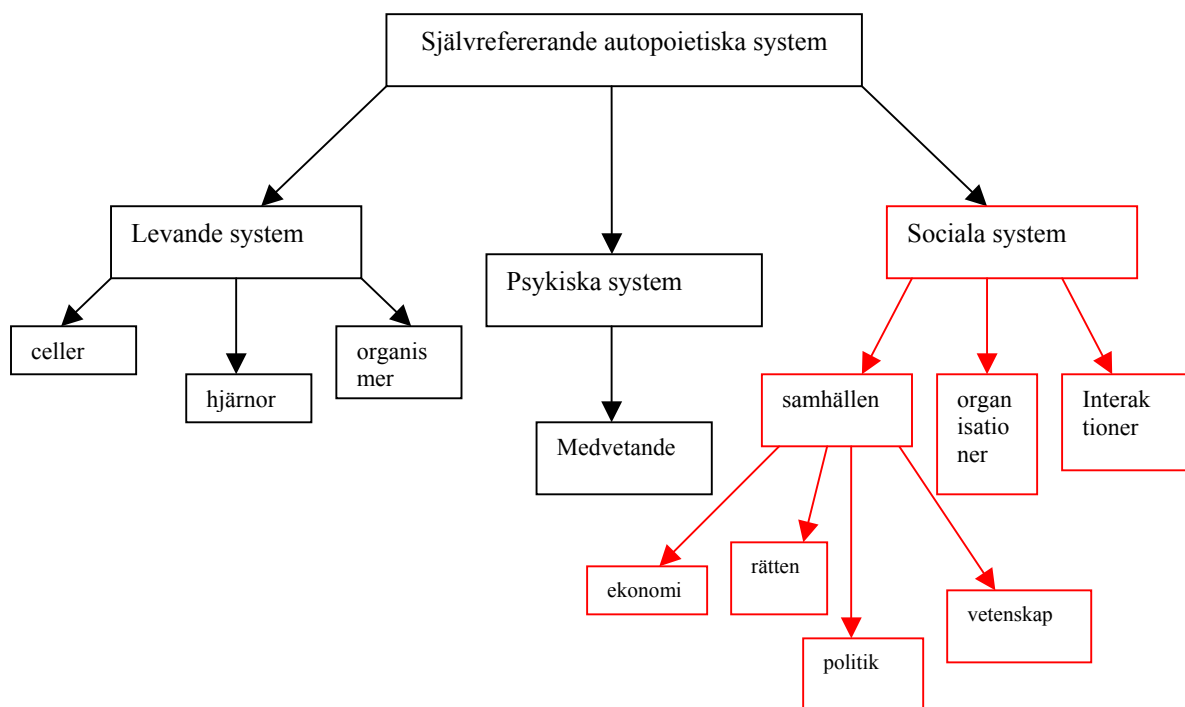
¹¹ Det finns ingen enhetlig definition på vad interdisciplinär vetenskap är, men enligt uppslagsboken Cambridge.org definieras vetenskapen som "involving two or more different subjects or areas of knowledge". <http://dictionary.cambridge.org>, search: Interdisciplinary.

¹² Informationen är hämtad från samhällsvetenskapliga fakultetens hemsida, Lunds universitet. <http://www.kanslis.lu.se/Institutioner/institutioner.asp>.

3.2 Niklas Luhmanns sociologiska systemteori

Jag skulle vilja inleda detta avsnitt med att göra läsaren uppmärksam på följande: Jag är medveten om att jag på grund av uppsatsens begränsade utrymme inte kan göra Luhmanns systemteori full rättvisa. Med tanke på uppsatsen ämnesval har jag enbart anammat de delar av teorin som anses nödvändiga och användbara för att utföra analysen och på så sätt ge svar på uppsatsens centrala frågor.

Niklas Luhmanns teoriansats anses vara en generell teori vilket innebär att ”de centrala begreppen ges största möjliga generella giltighet och att begreppen och de olika teoridelarna så långt som möjligt måste vara anpassade till varandra”.¹³ Luhmanns syn på verklighet och sanning utgår ifrån en ’systemteori’. Det innebär att hans centrala form av relation är inte den mellan individ och samhälle utan den mellan system och dess omgivning.¹⁴ Enligt teorin existerar 3 huvudsystem vilka skulle kunna illustreras enligt följande figur:

Figur 2: Typer av självrefererande autopoietiska system (från Luhmann, *The Autopoiesis of Social Systems*, 1986), King & Thornhill (2003).

¹³ Jönhill (1997), s. 32.

¹⁴ King & Thornhill (2003), s. 3.

3.2.1 Luhmanns autopoiesis¹⁵

Enligt Luhmann är alla tre huvudsystem 'självrefererande autopoietiska system'. Ett autopoietiskt system (av grekiskans autopoiesis som ordagrant betyder 'självpåproduktion') definieras som "ett system som permanent själv producerar och reproducerar såväl sin egen struktur som sina egna element".¹⁶ Teorin om autopoiesis är ett av fundamenten i Luhmanns sociologiska systemteori och begreppet utgör ett svar på problemställning om autonomiförhållanden och hur man definierar en 'levande enhet' (störningar, struktur etc.).¹⁷ Enligt Jönhill tydliggör autopoiesis beroende- och oberoendeförhållanden mellan komplexa system och dess omvärld.¹⁸

Luhmanns tre huvudsystem är alla intressanta att analysera men det system som är av intresse inom ramen för uppsatsen är det sociala systemet (i figur 3 markerad med rött). Detta eftersom det sociala systemet utgör tyngdpunkten för Luhmanns teori om 'verkligheten'. Då avgränsningsämnet för denna uppsats i allra högsta grad existerar och problematiseras utifrån verkligheten, utgör det sociala systemet här ett bra verktyg för analys.

Det sociala systemet består av tre subsystem, 'samhälle', 'organisation' och 'interaktion' (se figur 3). Jag har valt att av dessa tre inrikta mig på subsystemet 'samhälle' eftersom Luhmanns huvudtes är att samhället är "ett specifikt socialt system och tillika det mest omfattande sociala systemet, då det innefattar alla andra sociala system".¹⁹

Problemet med 'integrationen' av de två systemen (EU och ESA) verkar ligga i det sätt på vilket de knyter sina medlemsstater till sig och hur respektive organisation är uppbyggd. Jag har därför även valt att redogöra för och analysera samhällets subsystem 'rätt' och 'politik'.

¹⁵ Begreppet autopoiesis lanserades 1970 men blev inte känt förrän en bit in på 70-talet genom engelska publikationer. Bland de som var först med att använda autopoiesis-konceptet kan nämnas Milan Zeleny o Norbert A Pierre. Jönhill (1997), s. 115 not 123.

¹⁶ Jönhill (1997), s. 113.

¹⁷ Ibid. s. 114.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Jönhill (1997), s. 226 f.

3.2.2 Luhmanns sociala system 'samhälle' och dess omgivning

Det sociala systemet, och således även samhället och dess subsystem, använder sig av kommunikation som mediet för existens och kan därför förenklat definieras som 'kommunikationssystem'.

För Luhmann är samhället en konstruktion i dubbel mening. Dels är det ett kommunikativt autopoietiskt självkonstruerat system, dels är det ett observationskonstruerat system, d.v.s alla kunskapsteoretiska observationer av samhället är konstruktioner gjorda av den relevanta observatören (subjektiva konstruktioner – vi anser att samhället har en verklighet eftersom vi upplever att det är verkligheten). Enligt Morin kan samhället ses som en paradox vilket ger två utgångspunkter för analys. Antingen kan man se samhället som en enhet (en specifik form av socialt system) eller som ett hölje som håller samman ett antal andra system (ekonomi, politik, utbildning, vetenskap, rätt, interaktion, organisation etc.).²⁰ Således har Luhmanns samhälle även en dubbel analytisk grund.

3.2.2.1 Samhällets subsystem 'rätten'

Samhällets subsystem 'rätten' är i likhet med andra sociala system ett kommunikationssystem och kommunikationsmediet är för detta system 'rätt'. Detta innebär att rättssystemet tar sin utgångspunkt i normer som kan "kommuniceras som rätt genom kodifieringen i rätt och orätt".²¹ Det är endast kommunikationsmediet 'rätt' som är meningsfull för systemet och endast genom denna kommunikation kan ett annat system 'integreras' i systemet 'rätten' och således bli en del av samhället.

Vad är då rättslig kommunikation? All kommunikation som rör rätt eller orätt (legalt eller illegalt) är en rättslig kommunikation.²² En följdfråga blir här vad anses vara rätt och orätt? Svaret på detta är att systemet 'rätten' själv bestämmer detta.

Ett problem jag tycker mig se när jag läser litteratur om Luhmanns systemteori som är skriven av andra författare än Luhmann själv (t.ex. King & Thornhill (2003)), är att subsystemet 'rätt' verkar hänföra sig till ett 'common law' system snarare än ett 'civil law' system. Denna

²⁰ Jönhill (1997), s. 227.

²¹ Ibid. s. 286.

²² Ibid. s. 287.

reflektion, om korrekt, kan generera vissa problem i förhållande till uppsatsens ämnesbegränsning då samarbetsprojektet GMES företas inom ett regionalt system som anammat både 'common law' och 'civil law' systemet. Således, om min reflektion är korrekt, innebär det att jag i denna uppsats valt att anamma Luhmanns subsystem 'rätt' analogt på det europeiska regionala rättssystemet.

3.2.2.2 Samhällets subsystem 'politiken'

Även 'politiken' är ett kommunikationssystem men istället för att använda 'rätt' använder sig politiken av 'makt' som mediet för kommunikation. Makt grundar sig på möjligheten att hota med olika former av repressalier och är således inte bara ett tillstånd. För att man skall kunna förstå konceptet 'makt' måste man skilja mellan makt och tvång. Makt är inte liktydigt med tvång eftersom tvång inte ger utrymme för valmöjlighet. En fråga som Jönhill ställer sig är hur makten kan legitimera sig i ett samhälle. Han ger svaret att "i det funktionellt differentierade samhället behöver makten ingen extern legitimering" utan i likhet med andra system legitimerar det sig själv genom självreferens.²³

3.2.2.3 Självrefererande system, operativt slutet – kognitivt öppet

Självreferens avser både systemets struktur och element i systemet. Begreppet innebär förenklat att det sociala systemets subsystem och sub-subsystem inte kan kommunicera mellan varandra utan endast 'inom sig själva'. Men trots att systemen inte kan föra en extern kommunikation är de ändå beroende av varandra och kan ha en påverkan på varandra. Påverkan sker inte med direkt kommunikation mellan systemen utan med en kommunikation som anses meningsfull för systemens subsystem/sub-subsystem (t.ex. samhälle – ekonomi, rätten, politik, vetenskap etc.).²⁴ Luhmann menar att det som kommuniceras inom subsystemet 'samhället' inte kan existera utanför 'samhället' varför en interaktion mellan individ och organisation endast kan fungera genom en kommunikation som är självrefererande. Denna kommunikation blir dock inte automatiskt en del av samhället eftersom detta förutsätter att kommunikationen är meningsfull för samhällets subsystem.²⁵

²³ Ibid. s. 285.

²⁴ Att systemen inte kan kommunicera externt men ändå kan påverka varandra kallas även att systemen är operativt slutna och kognitivt öppna.

²⁵ King & Thornhill (2003), s. 7.

För att ett samhällssystem (t.ex. det rättsliga systemet) skall kunna skiljas från ett annat (t.ex. det politiska systemet) krävs att systemet uppvisar någon form av gräns och ett mått av autonomi i förhållande till omvärlden. Systemen anses vara operativt slutna gentemot andra system men det är inte möjligt för systemen att hålla sig absolut isolerade från omvärlden.²⁶ Detta leder till att systemen, trots sin operativa slutenhet (icke-kommunikation mellan varandra), även har en kognitiv öppenhet genom vilken förändringar i ett system kan ha en påverkan på ett annat system. Systemet som påverkas kan dock enbart processa denna förändring utifrån sina egna referensramar vilket gör systemet operativt slutet.

Som ovan angivits anses systemteorier vara nära sammanlänkade med metoden. Enligt Holme och Solvang bör metodvalet göras utifrån den kunskap vi besitter och med utgångspunkt i den frågeställning vi vill undersöka.²⁷ Då syftet med denna uppsats är att ur ett rättssociologiskt perspektiv analysera två specifika system (ESA och EU) och dess eventuella 'integration', har jag valt att använda mig av en analytisk metod som grundar sig i Niklas Luhmanns sociologiska systemteori. Valet av metoden föll sig ganska naturligt eftersom (som redan nämnts) analysen även omfattar en studie av systemens inre struktur. Luhmanns system är självrefererande och operativt slutna – kognitivt öppna, och besitter således en form av autonomi. Denna autonomi påvisar att systemen 'lever sina egna liv' genom sin inre struktur vilket kan få följden att en "integrering" inte är möjlig. Med anledning av detta anses en analytisk metod med grund i Niklas Luhmanns sociologiska systemteori vara det bästa metodvalet.

För att kunna utföra analysen har jag, vad gäller teorin, använt mig av sekundärlitteratur²⁸. Anledningen till detta val är att litteraturen skriven av Luhmann själv är på tyska och mina kunskaper inom detta språk är ytterst begränsade. Att enbart använda sig av sekundärlitteratur kan dock medföra en risk eftersom det kan ge upphov till att viss information går förlorad eller att författaren gör feltolkningar. Delar av den litteratur jag använt mig av finns dock med som läsreferens på rättsociologiska institutionens C-kurs²⁹, varför ändå ett visst mått av tillförlitlighet kan tillmätas.

²⁶ Jönhill (1997), s. 124.

²⁷ Holme & Solvang (1997), s. 75.

²⁸ Med begreppet 'sekundärlitteratur' avser jag litteratur som skrivits av andra författare än teorins upphovsman, men i vilken författarna återger upphovsmannens teori.

²⁹ King & Thornhill (2003).

Vad gäller samarbetsprojektet GMES är publicerad litteratur på detta område nästintill obefintlig. Jag har därför enbart kunnat använda mig av utredningsdokument och dokument som antagits på regionala möten till grund för min analys. Jag har dock den 8 december 2004 medverkat som observatör på det andra GMES Advisory Council (GAC) mötet i Bryssel, under vilket jag erhöll både muntlig och skriftlig information gällande projektet. Dessa dokument kan anses vara tillförlitliga källor då de upprättats och antagits av experter på området som arbetar för ett förverkligande av projektet. Genom att ha medverkat som observatör³⁰ på GAC-mötet i Bryssel erhöll jag även förstahandsinformation vilket ökar källornas tillförlitlighet ytterligare.

4 Rymdrättsliga händelser

Den 4 oktober 1957 skickade Sovjetunionen upp världens första satellit, Sputnik I, i omloppsbana kring jorden. En månad senare skickades den första levande varelsen upp i Sputnik II – hunden Laika som var vid liv efter att ha cirkulerat runt jorden i cirka hundra timmar. Sputnik II tillsammans med hunden Laikas öde blev ett viktigt experiment eftersom man på jorden inte kunnat genomföra tester med viktlöshet i någon större omfattning.

Under rymdålderns början pågick en kapplöpning mellan de två supermakterna, USA och Sovjetunionen. När Sovjet lyckats med bedriften att få den första satelliten i rymden fick USA se sig slagna då de inte sände ut sin satellit Explorer I förrän i januari 1958. Sovjetunionens nästa uppmärksammade utsändning, Lunik I, inträffade i januari 1959. Satelliten Lunik I blev första satelliten utanför jordens gravitationsfält. Vissa forskare menar att målet med Lunik I var att satelliten skulle landa på månen eftersom det senare uppdagades att satelliten innehöll en sovjetisk flagga med skriften ”SSSR – *january 1959*”.³¹ Att detta skulle vara målet har dock aldrig konfirmerats av Sovjetunionen. En annan anledning till forskarnas misstankar om en eventuell månlandning för Lunik I är Sovjetunionens bedrift med Lunik II. Lunik II skickades upp i september 1959 och blev den första satelliten som vidrörde månens yta. Resultatet av Lunik II rymdfärd gav upphov till en diskussion om månens landrättsliga status. En talesman för USA framhävde att emblem eller dylikt som sattes ned på ockuperad mark

³⁰ Som observatör satt jag med på mötet och antecknade det som sades. Jag tog även del av dokument som inte publicerats offentligt.

³¹ Nyman Metcalf (1999), s. 49.

inte kunde giltigförklaras såsom ett suveränitetsanspråk. Genom denna händelse utvecklades således ett förbud mot äganderätt av rymdkroppar.

Nu hade man alltså lyckats bemästra jordens dragningskraft och röra månens yta, men ingen av satelliterna hade klarat återinträdet i jordens atmosfär. Vändpunkten kom 1960 när den amerikanska satelliten Discoverer XIII klarade inträdet i den heta atmosfären. Vid satellitens återkomst uppstod rykte om att den skulle ha fotograferat delar av Sovjetunionen. Enligt folkrätten skulle detta indirekt kunnat uppfattas som en kränkning av suveräniteten. Men då suveränitetsprincipen inte återfanns eller återfinns som en grundprincip inom rymdrätten,³² kunde USA inte ha hållits som ansvarig för kränkning av territoriell suveränitet. Detta även om ryktet skulle visat sig vara sant.

Rymdåldern var nu äntrad men ännu hade inte människan fysiskt vistats utanför jordens atmosfär. Genombrottet kom 12 april 1961 när Yuri Gagarin blev första människan i rymden. USA som hade fått se sig besegrade i den första satellituppskjutningen, blev återigen nummer två. Första amerikanen i rymden var Alan B Shepard, som fick se sig besegrad med 23 dagar.

Bild 1: Alan B Shepard

24 juli 1998

Källa:

<http://antwrp.gsfc.nasa.gov/apod/ap980724.html>.

Efter utsändningen av Explorer I 1958 antog USA sin första lag om rymdaktiviteter.³³ Lagen låg till grund för FN:s aktiviteter i rymden och har enligt vissa författare kallats den första

³² Inom rymdrätten återfinns istället principen : 'Common Heritage of Mankind' (ung. mänsklighetens generella arv). Denna princip indikerar att rymden, precis som det öppna havet, är fritt och kan på så sätt inte ägas av någon utan 'ägs' istället av alla mänskligheten.

³³ The United States National Aeronautics and Space Act (1958).

rymdlagen. Enligt denna lag ska rymdaktiviteter utföras fredligt och till fördel för mänskligheten. Efter John Glens Jr rymdresa i februari 1962 föreslog Krushchev³⁴ ett samarbete mellan de två supermakterna. Förslaget välkomnades av USA:s president John F. Kennedy och det första bilaterala avtalet mellan USA (NASA) och Sovjetunionen (USSR Academy of Sciences) slöts 8 juni 1962. Ett samarbete på rymdens område hade påbörjats.

När människan väl hade tagit steget ut i rymden gick utvecklingen inom rymdtekniken fort. Trots samarbetet existerade fortfarande en kapplöpning mellan de två supermakterna. Främsta målet var att sätta den första människan på månen. Den 12 juli 1969 landade Apollo 11 på månen och Neil Armstrong tog ”A small step for man [but] a giant leap for mankind”. Månlandningen blev ett klart bevis för möjligheten att företa rymdfärder under kontrollerade former och detta gav inspiration att söka sig längre bort från jordens yta. 1971 landade en Sovjetisk rymdfarkost på Mars.

Det var inte bara rymdkroppar som var intressanta att utforska, utan nu uppkom även frågan om det fanns möjlighet att leva och bosätta sig i rymden. Rymdstationer blev ett nytt begrepp och intensivt arbete påbörjades för att ett sådant projekt skulle bli verklighet. Rymdstationer intresserade också jurister inom området eftersom ett mer permanent objekt för med sig vissa rättsliga problem, till exempel frågor om äganderätt och jurisdiktion. 1963 gavs en definition på rymdstationer i den så kallade *Radio Regleringen*³⁵. Rymdstation är en station ”located on an object which is beyond, is intended to go beyond or has been beyond the major portion of Earths atmosphere”. I regleringen stadgades också den första definitionen på yttre rymden som ”Space at distances from the Earth equal to or greater than the distance between the Earth and the moon”.³⁶

Den första Rymdstationen skickades upp 1971, men det var inte förrän 1986 som Sovjetunionen sände upp den rymdstation som kommit att bli mest känd, MIR (se bild 2).

³⁴ Nikita Krushchev (1894-1971) Sovjetunionens regeringschef 1958-1964.

³⁵ Radio Regulations, 1964.

³⁶ Nyman Metcalf (1999), s. 58f.

Bild 2:
Den ryska rymdstationen
MIR sedd från
rymdfarkosten Atlantis
under dess STS-76
uppdrag, mars 1996.

Källa:
[http://www.spacepix.net/
mir/mir_atlantis_3.htm](http://www.spacepix.net/mir/mir_atlantis_3.htm).

Under åren som gått har många nationer involverat sig i de vetenskapliga projekt som utförts på och kring MIR. Även rymdorganisationer så som ESA har medverkat i arbetet.

Från att från början ha varit ett bilateralt samarbete mellan USA och Sovjetunionen utvecklades rymdaktiviteter till att bli regionala och multilaterala samarbeten och de enskilda aktörerna blev fler och starkare. Då jag i denna uppsats valt att inrikta min studie på ett europeiskt samarbete, kommer en genomgång av rymdaktörerna således vara begränsad och endast omfatta de som betecknas som europeiska.

5 De Europeiska aktörerna och dess inre organisation

Enligt Luhmann existerar system genom mediet kommunikation och ett systems inre kommunikation är beroende av förståelse och meningfullhet. För att samhällets subsystem 'rätten' skall kunna tillgodogöra sig kommunikation måste den kommuniceras i termer av 'rätt', ett politiskt system i termer av 'makt' och ett ekonomiskt system i termer av 'pengar' etc. I följande avsnitt kommer jag redogöra för ESA:s och EU:s inre organisatoriska

uppbyggnad men har här valt att utelämna en Luhmannsk analys av dess inre system. Denna analys återfinns istället under analysavsnitten 8.1 och 8.2.

5.1 European Space Agency (ESA)

Det första exemplet på ett europeiskt samarbete i rymden var genom European Space Research Organisation (ESRO) och European Launcher Development Organisation (ELDO) som påbörjade sina aktiviteter i början av 60-talet. Som en konsekvens av problem knutna till ESRO:s och ELDO:s finansiella kris beslutades vid European Space Conference³⁷ 1972 att man skulle återuppta diskussionen gällande Europas rymdaktiviteter. Diskussionen ledde till bildandet av ESA. ESA:s huvudsyfte var att arbeta som en mellanstatlig organisation med tyngdpunkt på rymdrelaterade aktiviteter och organisationen har kommit att ses som början på ett större europeiskt rymdprogram.

Konventionen genom vilken ESA upprättades³⁸ hölls öppen för signatur i Paris 30 maj 1975 och idag har organisationen 15 medlemmar – Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Nederländerna, Norge, Portugal, Schweiz, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tyskland och Österrike. Grekland och Luxemburg har enats om att tillträda som medlemmar 2004. Som synes består ESA av stater som inte är medlemmar i EU och vice versa.

ESA:s huvudsyfte står stadgat i konventionens Artikel 2:

The purpose of the Agency shall be to provide for and promote for exclusively peaceful purposes, cooperation among European States in space research and technology [...] with a view to their being used for scientific purposes [...].

ESA utarbetar rekommendationer som underlättar medlemmarnas harmoniseringsarbete och policys som föreskriver hur medlemmarna skall integrera europeiska rymdprogram. ESA:s medlemsstater kan välja att ha sina nationella rymdprogram, att ingå i ESA:s rymdprogram, eller att ingå eller delta mer aktivt i andra organisationer eller projekt vid sidan av ESA.³⁹

³⁷ En konferens upprättad 1966 som ett diskussionsforum för alla rymdrelaterade ärenden på ministernivå eller lägre nivå. Nyman-Metcalf, Katrin (2004), *Europe in Space*, s. 3. För närvarande inte publicerat material. Kommer att publiceras i *Annals of Air and Space Law* under 2004.

³⁸ Convention for the Establishment of a European Space Agency, Paris 30 maj 1975. Hädanefter ESA-konventionen.

³⁹ Nyman-Metcalf (2004), *Europe in Space*, s. 5.

5.1.1 ESA:s inre organisatoriska system

ESA som organisation vilar på en folkrättsligt bindande konvention, ESA-konventionen, d.v.s om medlemsstaterna har antagit konventionen är de bundna att följa vad som stadgas däri. Enligt konventionen är de viktigaste delarna inom organisationen rådet och generaldirektören.

5.1.1.1 Rådet

Artikel XI i ESA-konventionen föreskriver regler och organisatoriska sammansättningar gällande rådet. Artikeln stadgar att rådet skall vara sammansatt av medlemsstaternas representanter och att de skall mötas antingen på delegatnivå eller ministernivå när så behövs. Mötena skall hållas på ESA:s huvudkontor i Paris såvida inte rådet bestämmer annorlunda.

Rådet skall för en sittande två-års period välja ordförande och vice-ordförande som efter denna period kan bli återvalda att sitta ytterligare ett år. Ordföranden skall styra procedurerna i rådet och tillförsäkra förberedelse av dess beslut; han/hon skall informera medlemsstaterna om förslag till genomförande av frivilligt rymdprogram; ordföranden skall bibehålla en medlingsfunktion mellan medlemsstaterna, genom dess delegater, rörande generella policy-frågor som påverkar ESA; under perioden mellan mötena skall ordföranden bistå generaldirektören med råd och skall i sin tur från honom/henne erhålla all nödvändig information.⁴⁰ Ordföranden skall assisteras av en byrå som sätts samman av rådet. Byråns uppgift är att ge ordföranden råd vid förberedelser av rådets möten.⁴¹

När det gäller beslutsfattande i rådet har man delat upp detta efter de aktiviteter och program som företas i ESA. I ESA-konventionens artikel V, 1 stadgas vilka aktiviteter som skall ingå i ESA. Artikeln föreskriver att aktiviteterna dels skall bestå av obligatoriska aktiviteter, i vilka alla medlemsstater skall delta, dels frivilliga aktiviteter i vilka alla medlemsstater, som inte avsagt sig från deltagande, skall delta.

När det gäller obligatoriska aktiviteter har Rådet bland annat till uppgift att:

- Förbättra aktiviteterna och programmen genom en majoritet av medlemsstaterna;

⁴⁰ Article XI, para. 3 a.

⁴¹ Ibid. para. 3 b.

- Besluta, genom ett enhetligt beslut av alla medlemsstaterna, vilka och hur mycket resurser som skall göras tillgängliga för ESA under de närmast följande fem åren.⁴²
- Definiera den policy på vilken ESA vilar och säkra dess syfte samt, genom två-tredjedels majoritet, anta rekommendationer riktade till medlemsstaterna.

Avseende frivilliga rymdaktiviteter skall ESA tillförsäkra genomförandet av frivilliga program och då speciellt med tanke på:

- Design, utveckling, konstruktion, uppsändning, placering i omloppsbanan och kontroll över satelliter och andra rymdsystem.
- Design, utveckling, konstruktion och operation av avfyringsenheter och rymdtransportsystem.

När det gäller dessa frivilliga aktiviteter skall rådet acceptera varje program med ett majoritetsbeslut. De skall även besluta om vilken prioritet varje program skall få.

5.1.1.2 Generaldirektören

ESA:s generaldirektör skall även inneha positionen som verkställande direktör. Anledningen till att denna tjänst skall innehålla båda positionerna är förmodligen⁴³ för att påvisa ESA:s delade funktion, statlig (politiskt system) och kommersiell (ekonomiskt system). Generaldirektören väljs på förutbestämd tid genom två-tredjedels majoritet i rådet. Till skillnad från ordförandeposten i rådet kan generaldirektören bli avsatt av rådet. Detta kräver dock två-tredjedels majoritet. Förutom verkställande direktör agerar generaldirektören även som rättslig representant för ESA.⁴⁴

Generaldirektören har ansvaret att företa alla nödvändiga åtgärder för ESA:s handhavanden, genomförandet av dess rymdprogram, implementeringen av dess policy och uppfyllelsen av ESA:s syfte. Han/hon skall utfärda en årlig rapport som skall publiceras för allmän insyn och

⁴² Ibid. para. 5 a.

⁴³ De personer jag pratade med angående detta kunde inte med säkerhet säga varför generaldirektören även innehar positionen som verkställande direktör, men trodde ändå att anledningen var att påvisa ESA's delade funktion.

⁴⁴ Ibid. artikel XII, para. 1a-b.

generaldirektören kan också, om han/hon vill, ge förslag till aktiviteter och program.⁴⁵ Generaldirektören skall även assisteras av sådan teknisk, vetenskaplig och administrativ personal som han anser nödvändig.⁴⁶

5.2 Europeiska Unionen (EU)

Inom Europa finns ett stort antal organisationer som jobbar utifrån olika mål och perspektiv och som på ett eller annat sätt har en samarbetsaspekt knuten till sig. Denna uppbyggnad är på intet sätt unik utan kan registreras runt om i världen. Vad som dock gör Europa speciellt, utifrån ett internationellt samarbetsperspektiv, är förstås EU:s roll i etablissemangen. EU är globalt 'omatchad' då det gäller dess integration och dess bindande lagstiftning som kan få direkt effekt för medborgare och företag i medlemsländerna.

EEG-fördraget (Romfördraget) som trädde ikraft 1 januari 1958 föreskrev ingen reglering gällande rymd användning eftersom gemenskapen helt enkelt inte var någon aktör på området. Det var inte förrän senare som EU ansåg sig så pass intresserad att man i förslaget till gemensam konstitution inkluderade utarbetandet av en rymdpolicy.⁴⁷ EU:s intresse väcktes främst på grund av den fördel rymden kan föra med sig på andra viktiga policyområden inom den Europeiska unionen (t.ex. hållbar utveckling och säkerhetspolitik).

Rymdrelaterade områden som är mer eller mindre av uppenbart intresse för EU är forskning och utveckling, högteknologi och telekommunikation. EU:s aktiviteter inom dessa tre områden har också på senare år tilltagit avsevärt.⁴⁸

5.2.1 EU:s inre organisatoriska system

Europeiska unionen är en familj av europeiska länder som gått samman för att verka för fred och välfärd. Unionen upprättades inte för att ersätta befintliga europeiska stater utan har kommit att få en både 'överstatlig'⁴⁹ och mellanstatlig⁵⁰ karaktär. Medlemsstaterna har

⁴⁵ Ibid. para. 1b.

⁴⁶ Ibid. para. 2.

⁴⁷ Se artikel III-155 Draft Treaty establishing a Constitution for Europe.

⁴⁸ Nyman-Metcalf (2004), *Europe in Space*, s. 13.

⁴⁹ EU kan anses ha 'överstatlig karaktär' (ett omdebatterat koncept). Här har jag dock definierat det som att de kan utfärda bindande beslut gentemot medlemsstaterna. Detta gäller på vissa av de områden som faller in under första pelaren, den sk. Gemenskapssfären, vilket bland annat inkluderar utfärdandet av EU-lagar och ingående av

upprättat gemensamma institutioner till vilka de delegerat en del av sin suveränitet, vilket resulterar i att vissa frågor behandlas och beslutas på överstatlig nivå istället för på nationell.

Inom EU finns fem centrala institutioner som alla har en särskild uppgift:

- Europaparlamentet
- Europeiska unionens råd
- Europeiska kommissionen
- Domstolen
- Revisionsrätten

Då GMES är ett samarbetsprojekt mellan EU (företräds av Europeiska kommissionen (EC)), och ESA är det endast en av de fem ovanstående institutionerna som är av ingående intresse för uppsatsen, kommissionen. Följdaktligen är det endast denna institution som kommer behandlas under detta avsnitt.

5.2.1.1 Europeiska kommissionen (EC)

Kommissionen är en politiskt obunden institution vars övergripande arbete är att företräda och bevaka EU:s gemensamma intressen. Kommissionen som är den drivande motorn i EU:s institutionella system har till ansvar att föreslå ny lagstiftning, politiska riktlinjer och handlingsprogram samt kontrollera att parlamentets och rådets beslut genomförs.

Begreppet 'kommissionen' används i två betydelser, dels refererar det till ledamöterna (inofficiellt kallade kommissionärer) som väljs av medlemsstaterna och godkänns av parlamentet, dels används det för att beteckna själva institutionen. Väl invalda är ledamöterna skyldiga att arbeta och agera för unionen som helhet och får därmed inte ta instruktioner från sitt hemland och dess regering.⁵¹

internationella avtal. EU kommer dock genom den gemensamma konstitutionen få 'överstatlig karaktär' även på vissa av de områden som faller in under andra och tredje pelaren, t.ex. polisiära och straffrättsliga frågor.

⁵⁰ EU har mellanstatlig karaktär, d.v.s. delad kompetens, på de områden som faller in under andra och tredje pelaren, detta gäller även vissa områden inom första pelaren. Här finner vi bland annat områden som gemensam utrikes- och säkerhetspolitik (GUSP) samt samordning av samarbetet mellan nationella domstolar och polisväsen i straffrättsliga frågor.

⁵¹ Europeiska unionens institutioner och andra organ, *Europeiska kommissionen*, s. 1. www.europa.eu.int.

Kommissionen är politiskt ansvarig inför parlamentet som i sin tur har makten att avsätta hela kommissionen genom missförtroendevotum. Under parlamentets sessioner är kommissionen en ständig deltagare där den ska kunna klargöra och motivera sin politik.

Kommissionen har fyra huvuduppgifter:⁵²

1. Lägger fram lagförslag för parlamentet och rådet;
2. Förvaltar och genomför EU:s politik och budget;
3. Ser till att EU:s lagar efterlevs;
4. Företräder Europeiska unionen i världen, till exempel genom att förhandla fram överenskommelser/avtal mellan EU och länder utanför EU.

Föreslå nya lagar

Kommissionen har den så kallade initiativrätten vilket innebär att kommissionen ensam har till ansvar att ta fram förslag till ny EU-lagstiftning. Förslagen skall syfta till att ”främja unionens och medborgarnas intressen, inte de enskilda ländernas eller näringslivets”.⁵³

För att kunna lägga fram förslag till en ny lagstiftning måste kommissionen vara uppdaterad på problem och förutsättningar som utvecklas inom Europa. Kommissionen har därför en ständig kontakt med diverse intressegrupper och två av EU:s rådgivande organ; Europeiska ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén. Kommissionen inhämtar även yttranden från nationella parlament och regeringar. Det är viktigt att påpeka att EU-lagstiftning inte alltid är det bästa och det är endast då problem inte kan lösas effektivt på regional eller lokal nivå som kommissionen föreslår åtgärder på EU-nivå.⁵⁴

Genomföra EU:s politik och budget

Då kommissionen är EU:s verkställande organ har den fått i uppgift att förvalta och genomföra EU:s budget och den politik som antas av rådet och parlamentet. Avseende budgeten har kommissionen till uppgift att ”säkerställa en sund finansiell förvaltning”⁵⁵, en förvaltning som står under Revisionsrättens överseende. Kommissionen har, förutom EU:s budget, även ansvar för EU:s politik och ett exempel på detta är konkurrenspolitiken. Genom

⁵² Ibid. s. 2.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Att frågor ska lösas på lägsta möjliga nivå är en rättslig princip som kallas subsidiaritetsprincipen.

⁵⁵ Europeiska unionens institutioner och andra organ, *Europeiska kommissionen*, s. 2.

denna politik övervakar kommissionen karteller och företagsfusioner samt ser till att EU-länderna inte subventionerar företag på ett sätt som kan snedvrída konkurrensen.⁵⁶

Efterlevnad av lagstiftningen

Kommissionen har under denna överskrift ansvar över att EU:s lagstiftning tillämpas korrekt i medlemsstaterna. Om det uppdagas att en medlemsstat inte uppfyller sina skyldigheter gällande lagstiftningen kan kommissionen vidta åtgärder för att rätta till denna överträdelse. Det första som sker är att kommissionen inleder ett så kallat 'överträdelseförfarande'. Detta innebär att en officiell skrivelse skickas till den berörda regeringen i vilken kommissionen redogör varför landet anses ha brutit mot den relevanta EU-lagstiftningen. Genom skrivelsen fastställer kommissionen en tidsfrist inom vilken medlemsstaten skall avge en förklaring till sin överträdelse. Anses detta förfarande vara otillräckligt kan kommissionen hänskjuta ärendet till EG-domstolen som har befogenhet att fastställa en bindande påföljd.

Företräda EU i världen

Kommissionen är ett viktigt språkrör för EU i internationella sammanhang. Man säger att EU, genom kommissionen, talar med 'en röst' i internationella forum så som t.ex. World Trade Organisation (WTO). En av kommissionens 'internationella' uppgifter är att sluta avtal mellan EU och länder utanför EU. Detta gäller således även slutande av avtal mellan EU och de länder som geografiskt sett tillhör Europa men som inte är medlemmar i EU.

5.2.2 Rättslig grund för EU:s beslut

EU kan som institution inte fatta beslut hur som helst. I fördragen anges inom vilka områden unionen kan besluta om ny lagstiftning och för alla rättsakter som antas inom EU måste det finnas så kallad grund i fördragen (legalitetsprincipen).⁵⁷ På rymdens område återfinns ingen specifik fördragsgrund för EU-lagstiftning, men för att den gemensamma marknaden skulle förverkligas insåg medlemsstaterna att kommissionen kan vara tvungen att föreslå åtgärder som inte nämns i fördraget. Därför infördes i det ursprungliga EEG-fördraget (Romfördraget)⁵⁸ en artikel som gör det möjligt för kommissionen att inom ramen för en

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ På rymdens område kan artikel 170 EU-fördraget komma att bli aktuell. Den stadgar att inom ramprogrammet får gemenskapen företa åtgärder med tredje stat som omfattar forskning och teknisk utveckling.

⁵⁸ EEG-fördragen (Romfördragen) innehöll tre fristående institutioner: Europeiska ekonomiska gemenskapen (EEG), Europeiska kol och stål gemenskapen (EKSG) och Europeiska atomenergigemenskapen (Euratom). Fördragen trädde ikraft 1 januari 1958.

gemensam marknad föreslå ny lagstiftning på områden som inte nämns i EG-fördraget (Romfördraget)⁵⁹. I artikel 308, som inte ändrat innehåll sedan den infördes, har en flexibel grund inrättats. Artikeln grundar sig på tanken att om det sätts upp mål (t.ex. rymdrelaterade mål, rymdpolicys) måste det även finnas en möjlighet och befogenhet för kommissionen att vidta åtgärder för att uppnå detta/dessa mål (EU-lagstiftning kan vara en sådan åtgärd). Denna rättsprincip kallas för 'underförstådd kompetens'.⁶⁰

För att artikel 308 skall kunna användas som rättslig grund för ett beslut måste tre förutsättningar vara uppfyllda:⁶¹

1. Det finns ingen annan artikel i EG-fördraget som ger rätt att besluta om den föreslagna åtgärden;
2. Åtgärden krävs för att målen med EG-fördraget ska kunna uppnås;
3. Åtgärden ska direkt eller indirekt kopplas till den gemensamma marknaden.

Artikeln har använts bland annat för att komplettera EU:s möjligheter inom områden som teknik, forskning, miljö och regionalpolitik. Att kunna vidta åtgärder på detta sätt, utan att ändra i själva fördragen, kallas för 'fördragsutfyllnad' och kan komma att tillämpas på GMES område.

För att rådet skall kunna anta ett förslag från kommissionen med stöd av artikel 308 krävs enhällighet och ett samrådsförfarande vilket innebär att rådet måste invänta Europaparlamentets yttrande.

Det är inte enbart genom artikel 308 i EG-fördraget som EU:s beslut kan få rättslig grund. I det nya förslaget om en gemensam europeisk konstitution, som godkändes av EU-medlemsstaternas stats- och regeringchefer i juni 2004, har artikel 308 fått en motsvarighet i en 'flexibilitetsklausul'⁶². Klausulen är till skillnad från artikel 308 inte begränsad till den gemensamma marknaden utan kan användas för att uppnå de mål som genom konstitutionen

⁵⁹ I samband med EU-fördragets (Maastrichtfördraget) upprättande ändrades EEG till EG genom Artikel G och följaktligen ändrades då även EEG-fördraget till EG-fördraget (Romfördraget), Maastrichtfördraget (1992).
http://europa.eu.int/eur-lex/sv/treaties/dat/EU_treaty.html#0001000001.

⁶⁰ <http://www.eu-upplysningen.se>.

⁶¹ Rättslig grund för EU:s beslut, s. 1. www.eu-upplysningen.se.

⁶² Artikel 17, del 1.

uppställts för EU.⁶³ För att ett förslag skall få genomslagskraft måste EU kunna motivera förslaget utifrån subsidiaritetsprincipen och således påvisa att åtgärderna kommer resultera i bättre resultat om de beslutas på EU-nivå. Även med denna metod krävs ett samrådsförfarande och att rådet godkänner förslaget enhälligt.

6 Mot ett Europeiskt rymdsamarbete

ESA var från 1970-talet och fram till år 2000 den centrala europeiska rymdaktören, men i november 2000 frammanade ESA:s råd och EU en samarbetsstruktur för att få till stånd ett samarbete mellan Europeiska kommissionen och ESA:s styrelseledamöter. Som en konsekvens av denna struktur bildades en gemensam arbetsgrupp ämnad att fortsätta arbeta på implementeringen av en europeisk strategi för rymden. Jag har här valt att anamma en kronologisk ordning för att översiktligt redogöra för den politiska arbetsgången.

6.1 Green Paper on European Space Policy⁶⁴

Den så kallade Grönboken⁶⁵ (utarbetad i samråd med ESA) introducerades i januari 2003 av Europas forskningskommissionär Philippe Busquin. Målet med detta dokument är att öka medvetenheten av hur viktigt det är, från ett strategiskt perspektiv, för Europa och dess medborgare att en gemensam rymdpolicy utarbetas.

6.2 ESA/European Commission Framework Agreement⁶⁶

Ramavtalet mellan ESA och Europeiska kommissionen antogs i november 2003 och har kommit att ses som en milstolpe avseende samarbetet mellan ESA och EU. Enligt avtalet skall samarbete bland annat företas på följande områden: forskning och teknologi, Earth observation (EO) (såsom Group on Earth Observation (GEO) och Global Monitoring for Environment and Security (GMES)) och navigation och satellitkommunikation.

Ramavtalet har två huvudmål:⁶⁷

⁶³ Se t.ex. artikel III-155 om utarbetandet av en rymdpolicy.

⁶⁴ Green Paper, European Space Policy. COM(2003) 17 final. Bryssel (2003).

⁶⁵ Grönböcker är diskussionsunderlag som har till avsikt att presentera hur kommissionen ser på ett visst politiskt område.

⁶⁶ Framework Agreement between the European Community and the European Space Agency. 12858/03. Bryssel (2003).

⁶⁷ European Space Agency, *ESA and the EU*. www.esa.int.

- Upprättandet av en gemensam bas för ett effektivt och fördelaktigt samarbete mellan ESA och EU;
- Progressiv utveckling av en gemensam europeisk rymdpolicy.

6.3 White Paper on Space⁶⁸

Vitboken⁶⁹ antogs av Europeiska kommissionen i syfte att implementera en utökad rymdpolitik. Dokumentet som togs fram med hjälp av ESA innehåller förslag på gemensamma aktiviteter mellan ESA och EU. Som grund för sin implementering utgår dokumentet från ramavtalet ovan.

Som synes går det europeiska rymdprogrammet mot ett större samarbete med EU och den stora frågan är naturligtvis vad EU kan tillföra? Man har ansett att ramavtalet kommer medföra stora fördelar för EU och dess medborgare eftersom ett samarbete kan uppmåna till rymdaktivitet i större utsträckning. Detta kan sedan resultera i spin-off effekter på andra viktiga EU-områden såsom säkerhetspolitik och hållbar utveckling.

För att uppnå syftet med ett europeiskt rymdsamarbete räcker det inte enbart att skriva under ett samarbetsavtal, man måste också utarbeta något form av samarbetsprojekt genom vilket man kan manifesteras detta samarbete. För EU och ESA blev det GMES.

6.4 GMES, en milstolpe?

Innovativ rymdteknik så som Earth Monitoring⁷⁰ kan vara ett viktigt verktyg och kan fungera som ett medel för att uppnå framsteg inom t.ex. hållbar utveckling och säkerhet. Rymdteknologi kan i detta avseende snabbt producera data som kommer kunna ligga till grund för beslutsfattande och som kan påskynda processer samt bidra till en effektiv säkerhetspolitik.⁷¹ Under det globala samarbetsprojektet Group on Earth Observations (GEO), har ett europeiskt bidrag introducerats, GMES. GMES har till syfte att ”bring data and

⁶⁸ White Paper, *Space: A new European Frontier for an Expanding Union – An action plan for implementing the European Space Policy*. COM(2003) 673.

⁶⁹ Vitböcker är policydokument som innehåller övergripande handlingsplaner inom ett visst politiskt område och föreskriver ofta konkreta förslag till åtgärder som behöver företas. <http://www3.riksdagen.se>.

⁷⁰ Använder den engelska benämningen då det inte finns någon passande svensk översättning på begreppet.

⁷¹ Commission Green Paper on *European Space Policy*, COM (2003) 17 (final).

information providers together with users, so they can better understand each other and agree on how to make environmental information available to the people who need it".⁷²

GMES som koncept initierades 1998 och antogs av Europeiska kommissionen och ESA:s råd 2001. I dess kommuniké till EU Gothenburg Summit 2001 påkallade kommissionen att man fram till 2008 skall ha upprättat en europeisk kapacitet för övervakning av miljö och säkerhet i syfte att "use and interpret data in support of sustainable development policies".⁷³

GMES initierades för att underlätta, för europeiska beslutsfattare, tillgodogörandet av kapacitet för global och regional övervakning. Projektets övergripande mål är att sammanföra existerande system med nya system för insamling av data i syfte att uppfylla Europas mål avseende hållbar utveckling. Tillgång till information har en strategisk funktion när det gäller utvecklingen av regioner och nationer och GMES initierades för att Europa skulle kunna uppfylla sin roll som global aktör.

Den data som samlas in och distribueras från GMES kommer att tjäna tre huvudområden:⁷⁴

- **Möta Europas miljöskyldigheter:** bidra med definitioner, förhandlingar och implementering av Europas miljöpolicy och internationella konventioner;
- **Stödja hållbar utveckling** såväl inom som utanför Europa. Här krävs att man integrerar miljöpolicy i andra områden såsom jordbruk, regionala utvecklingar och externa relationer.
- **Bidra till säkerhet för medborgare** såväl inom som utanför Europa. GMES data kan t.ex. bidra till att NGO:s får relevant och riktig data att arbeta med på fältet.

Genom att tjäna dessa tre områden kommer GMES även bidra till ett par av Europas nyckelpolicy:⁷⁵

⁷² Earth Observation – GMES: better access to better information.
http://europa.eu.int/comm/space/programmes/gmes_en.html.

⁷³ Global Monitoring for Environment and Security (GMES): Establishing a GMES capacity by 2008 – (Action Plan (2004-2008)). COM (2004) 65 final, s. 4.

⁷⁴ Global Monitoring for Environment and Security, Final Report for the GMES Initial Period 2001-2003 (final), 21 november 2003, s. 4. Hädanefter Final Report (2001-2003).

⁷⁵ Ibid.

- The 6th Environmental Action Plan från 2004-2010, som behandlar fyra prioriteringsområden: klimatförändringar, natur och mångfald, miljö och hälsa och resurser och avfall.
- Europeiska unionens strategi för hållbar utveckling, som uppmanar till upprättandet av en europeisk GMES kapacitet.
- Unionens gemensamma utrikes- och säkerhetspolicy (GUSP).

GMES är som synes en milstolpe i det europeiska samarbetet och mycket av den befintliga regleringen som hittills skett genom rekommendationer och politiska handlingsplaner från ESA blir nu tvungen att revideras om. Det som främst ses som ett hinder i projektet är regleringen och tillvägagångssättet avseende tillgången till rymddata. GMES kräver, i vissa sammanhang, att relevant rymddata kommer ut på 'marknaden' inom ett par timmar och det kravet klarar inte det nuvarande systemet att tillgodose. Denna upptäckt ledde till att ESA 2003 producerade ett dokument⁷⁶ som ger förslag på hur deras system måste ändras avseende tillgång till data för att tillgodose GMES projektet.

7 Tillgång till rymddata

7.1 Nuvarande reglering

Hur reglerna (vare sig de är rekommendationer eller politiska handlingsplaner) avseende rymddata tar sig uttryck är beroende på vilket rymdprojekt vi analyserar. Inom ESA och dess medlemsstater finns ett antal rymdprojekt som i slutändan genererar datainformation till användare. Med hänsyn till begränsning av utrymmet har jag valt att koncentrera mig på det dokument som benämns Envisat Data Policy⁷⁷ som antogs i och med Envisatprojektets initierande. Valet att fokusera på just denna policy föll sig naturligt, dels då den fungerar som ett form av paraplydokument med generella principer avseende tillgången till rymddata, dels för att Envisat i sin helhet ägs av ESA vilket resulterar i att den mellanstatliga organisationen bibehåller både jurisdiktion och kontroll över Envisat-projektet och dess insamlade rymddata.⁷⁸

⁷⁶ Final Report (2001-2003).

⁷⁷ European Space Agency, Earth Observation Programme Board, *Envisat Data Policy*, ESA/PB-EO(97)57 rev.3, Paris 19 februari 1998. Hädanefter Envisat Data Policy.

⁷⁸ Envisat Data Policy, s. 9.

Syftet med Envisat Data Policy är att maximera nyttoanvändningen av Envisatdata och att stimulera en balanserad utveckling av forskning, allmän användning och kommersiella värden.⁷⁹ ESA skall bibehålla rättigheten och äganderätten till all primär data som genereras från Envisat och datan skall skyddas genom befintlig lagstiftning, vilket inkluderar lagar avseende databaser, patent och annan form av immaterialrätt.⁸⁰

7.1.1 Distribution

Gällande distribueringen av Envisat data finns det ett antal villkor knutna. Villka villkoren är beror på datans användningsområde. Enligt policyn finns två användningskategorier stadgade:⁸¹

Kategori 1 användning: Under denna kategori hittar vi data som används för forskning på t.ex. Earth system science, forskning och utveckling för att förbereda för framtida operationell användning och ESA:s interna användning.

Kategori 2 användning: All annan användning som inte faller inom kategori 1 användning, inkluderat operationell och kommersiell användning.

Envisat data skall finnas tillgänglig på ett öppet och icke-diskriminerande sätt (gäller även för annan rymddata) vilket följer av ”United Nations principles on Remote Sensing of the Earth from Space”.⁸² Vidare skall Envisats distributörer tillhandahålla rättvis och icke-diskriminerande service till användarna. När det gäller kategori 1 användare har ESA det primära distributionsansvaret och skall själv kunna ge servicen om det är möjligt. Avseende kategori 2 användare har ESA här valt att delegera ansvaret till distributionsenheter som väljs ut av ESA med hjälp av vissa kriterium.⁸³

⁷⁹ Ibid. s. 4.

⁸⁰ Ibid.

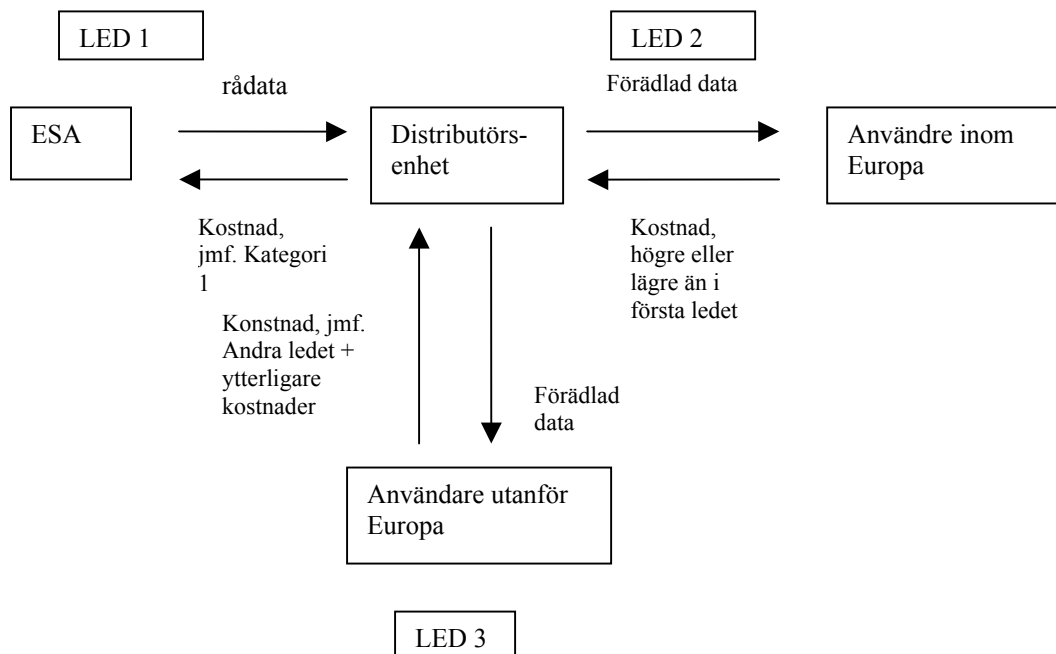
⁸¹ Ibid.

⁸² United Nations Resolution 41/65, 3 December 1986.

⁸³ ESA väljer ut sina distributörer genom en kombination av två mekanismer: ’Tender Action’ och ’Direct Appointment’ vilket innebär att ESA kan utfärda icke-exklusiva licenser till utvalda enheter. Dessa licenser avser identifierade områden och utfärdas för en tre-års period.

7.1.2 Prispolicy

Enligt ESA skall priserna för alla kategori 1 användare vara fasta, vilket i detta fallet innebär att användarna måste betala ett självkostnadspris för reproduktion av förädlad data. För kategori 2 användare föreskriver ESA en prissättning för distributörerna som skall motsvara det pris man tar ut för kategori 1 användare. Vidare får distributörerna sedan välja om de vill sälja datan till högre eller lägre pris än vad de betalt till ESA för samma data.⁸⁴ Utländska stationer kommer, förutom de ovan föreskrivna priserna, debiteras på ytterligare betalning för Envisat data. Detta för att försöka generera mer pengar in i den europeiska rymdindustrin utan att göra avkall på privilegier tilldelade Envisat-projektets deltagande stater. För att läsaren enklare skall förstå tillvägagångssättet har jag valt att illustrera det med en figur:

Figur 3: illustration över Envisats prispolicy

Som synes har Europa valt att ta betalt för den rymddata som görs tillgänglig för användare. Det europeiska systemet skiljer sig på så sätt från t.ex. det amerikanska som istället valt att distribuera all statligt finansierad rymddata till självkostnadspris. Detta oberoende av om datan skall användas till forskning eller för kommersiellt bruk.⁸⁵

⁸⁴ Envisat Data Policy, s. 5.

⁸⁵ Eftersom datan redan finansierats en gång (genom skattemedel) anser man att användarna inte skall behöva betala en gång till (vid beställningstillfället).

7.2 GMES och tillgång till rymddata

Förnärvarande finns viktig information att tillgå på en lokal och regional basis, men den är svår att använda i ett större sammanhang beroende på ett antal faktorer. Rymddatan är ofta av otillfredsställande kvalitet och baserad på en form av slutet äganderättssystem vilket leder till att datan inte kan hållas tillräckligt tillgänglig för användarna. Europeiska aktiviteter som företas i rymden är också allt som oftast beroende av data från ett stort antal källor för att kunna tillhandahålla relevant information, ett system som är både tidskrävande och kostsamt.

För att tillfullo kunna tillgodose GMES-projektet och dess krav på snabb information måste ändringar göras för att få en mer lättillgänglig integration och tillgång till rymddata. I 'Draft GMES Initial Period Report' har man givit förslag på vad användarna av rymddata kräver.⁸⁶

- Fortsatt och snabb leverans av kvalitetsdata;
- Förbättrad användning och integration av data genom att utveckla verktyg för väderprognos, planering och beslutsfattande. När det gäller internationellt samarbete och humanitära hjälpinsatser behöver användarna även förbättrade verktyg för att kunna svara på kriser;
- Utveckling av policys vars mål är att assistera och främja harmoniseringen samt användningen av data;
- Ett datapolicyramverk samt utbytesavtal mellan enheter i den offentliga- och privata sektorn.

Framförallt behöver de främsta förmånstagarna – medborgarna – mer tillförlitlig och omfattande information om miljön och de moderna hot som uppstår. Denna information måste möta medborgarnas behov och bör presenteras på ett sätt som är lättillgängligt och lättförståeligt.⁸⁷

Vid närmare genomgång av GMES projektets tematiska delar identifierades ett antal hinder som förnärvarande försvårar och begränsar en effektiv integration och ett effektivt tillhandahållande av rymdinformation. Ett av hinderna är den nuvarande regleringen avseende tillgången till data och information. Problemet med tillgång återfinns i alla de tematiska

⁸⁶ Final Report (2001-2003), s. 11f.

⁸⁷ Ibid. s. 12.

GMES områden som studerats, men främst då det gäller tillgången till information från olika källor och över discipliner. Dessa problem är av: 1) Teknisk natur (språkskillnader, olika funktionella system för nedtagande av data och osäker datakvalité), 2) Institutionell natur (skillnader avseende villkor för tillgång, säkerhet och användning), 3) Rättslig och kommersiell natur (områden så som äganderätt, privatisering, immaterials rätt, prissättning och licens).⁸⁸

Snabb tillgång till information är av yttersta vikt för GMES projektet, främst i relation till kravet på snabb respons avseende katastrofer som resulterar från teknologiska olyckor, geofysiska händelser (exv jordbävningar), humanitära katastrofer och kriser i livsmedelsproduktionen.⁸⁹

Det är uppenbart att dagens regleringar avseende tillgången till rymddata inte är tillräckligt tillfredsställande för att kunna säkra en bred och snabb tillgång till omfattande och sammanhängande data. För att GMES projektet skall lyckas måste en professionell, multidisciplinär infrastruktur upprättas som kan tillhandahålla en tillgång till nationella dataarkiv och som snabbt kan förse användarna med relevant information.⁹⁰ GMES kan i detta sammanhang förse det Europeiska systemet med ett strukturerat ramverk för delad informationskapacitet och följande krav kommer således ligga till grund för projektets implementering:⁹¹

- **Kommunikation och öppenhet**, vilket innebär att olika system skall kunna arbeta tillsammans och hålla en öppen dialog;
- **”Federated architecture”**, innebär att datasystemen skall svara till ett och samma centrala organ vilket kommer leda till att systemen kan utvecklas;
- **Enkelhet**, systemen måste förenklas för att kunna opereras och användas;
- **Användarvänligt**, vid handläggning av en användarförfrågan, kontroll vid tillgång, utdrag av data och administration.

⁸⁸ Ibid. s. 22.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid. s. 23.

GMES projektet kommer förhoppningsvis utvecklas till att bli ett integrerat och effektivt nätverk i vilket alla sorters användare kan delta och i vilket alla användare kommer kunna få snabb tillgång till relevant rymddata.

8 Analys

Både ESA och EU kan, som system, anses falla in under Luhmanns sociala system då de operera och problematiseras i verkligheten. Vidare kan de också anses ingå i subsystemet samhälle och använder på så sätt kommunikation som mediet för existens. Problemen och skillnaderna avseende dessa institutioner blir dock tydligare när vi bryter ner samhället och studerar dess subsystem. Jag har här valt att med hjälp av Luhmanns systemteori först analysera var system för sig varpå jag sedan kommer analysera dess eventuella integration.

Jag vill påpeka att den Luhmannska systemanalysen av ESA:s och EU:s inre organisatoriska system endast är en spekulerande sådan. För att kunna dra klara slutsatser krävs att empiriska tester genomförs, något som jag varken haft tid eller utrymme att göra.⁹²

8.1 ESA:s inre organisatoriska system

ESA har genom uppsatsens gång blivit sedd som en mellanstatlig organisation som vilar på en folkrättsligt bindande konvention. Innehållet i konventionen talar däremot inte om bindande beslut utan de beslutande organen kan endast anta rekommendationer och handlingsplaner gentemot medlemsstaterna. Anledningen till denna uppbyggnad är att ESA ses som en samarbetsorganisation som vilar på frivilligbasis. ESA är också beroende av kapital från medlemsländerna och specifika investeringar i rymdprogram vilket naturligtvis också kan vara en anledning till systemets uppbyggnad.

Inom ESA:s system finns ingen domstol som kan avgöra tvister och det finns heller inga rättsliga sanktioner för de medlemsstater som inte 'sköter sig'. Överlag tycks ESA:s system juridiskt sett vara mycket svagt. När det gäller reglering av tillgången till rymddata kan man därför inom ESA egentligen inte prata i termer av 'rätt' (rättsliga beslut) utan snarare om

⁹² Att utföra empiriska tester hade i detta fallet inneburit att som observatör närvara vid officiella möten, möten som enbart arrangeras ett par gånger om året. Att få tillträde till dessa möten som observatör är dessutom mycket svårt och tidsödande. Inför avslutandet av denna uppsats fanns det inte utrymme för tidskrävande empiriska studier.

politiska beslut. I detta avseende kan ESA ses som ett Luhmannskt politisk system som använder sig av 'makt' som ett kommunikationsmedel. ESA använder således denna makt för att knyta sina medlemsstater till sig. Men eftersom organisationen endast kan utfärda rekommendationer konditioneras makten med en villkorlighet (inget tvång) helt i linje med Luhmanns tankar om det politiska systemet.

Ett element i ESA:s organisation som är mycket intressant är generaldirektörens tu-delade uppgift. Han anses hålla befattning både som generaldirektör (statlig funktion – Politiskt system) och verkställande direktör (kommersiell funktion – ekonomiskt system). Enligt Luhmann ger dock denna uppbyggnad inte upphov till några konflikter. Det är således inga problem att samma person arbetar på två olika poster (som tillhör två olika system) så länge han inte gör det samtidigt.⁹³

8.2 EU:s inre organisatoriska system

EU som med grund i konstitutionen har beskrivits som en 'överstatlig' organisation har, till skillnad från ESA, bindande EU-lagstiftning att tillgå för att knyta medlemsstaterna till sig. I detta avseende kan EU i jämförelse med ESA ses som ett rättsligt system snarare än ett politiskt. Istället för kommunikationsmediet makt kommer således EU:s system kommunicera genom termer av 'rätt'. En fråga man kan ställa sig är dock var denna rättsliga kommunikation kan identifieras.

Kommissionens förslag till ny lagstiftning skall granskas av parlamentet och rådet innan den kan antas. Detta sker oftast genom ett så kallat samrådsförfarande. Man skulle kunna tolka samrådsförfarandet som den 'meningsfulla kommunikationslänken' mellan förslag och beslut och bildar på så sätt en ny kommunikativ arena. Även om dessa processer sker inom olika system så innehåller de meningsfull kommunikation i termer av 'rätt', vilket krävs för att de skall kunna förstås och bli en del av det rättsliga systemet. En rättslig kommunikation kan även uppstå genom att förslags- och beslutsprocessen har en gemensam grund som kommunicerar i termer av 'rätt'. I EU:s fall har vi tre sådana grunder att tillgå: legalitetsprincipen, artikel 308 i EG-fördraget och flexibilitetsklausulen i förslaget till

⁹³ Enligt Luhmann är människan inte en del av samhället och dess subsystem utan bildar sitt eget system med sitt eget medium för existens. Jag har dock valt att beskriva generaldirektörens uppgifter utifrån ett mänskligt perspektiv för att underlätta förståelsen för läsaren. Personen utför uppgifterna men det är själva befattningen generaldirektör som anses omfattas av det politiska systemet och VD som omfattas av det ekonomiska.

gemensam konstitution. Dessa tre kan precis som samrådsförfarandet ses som nya kommunikativa arenor mellan förslag och beslut som kan ligga till grund för en 'integrering' i systemet 'rätt'.

Om EU hade haft till ansvar att reglera tillgången till rymddata skulle detta troligtvis göras genom EU-lagstiftning. Detta p.g.a. att en reglering på lägre nivå förmodligen inte skulle vara lika effektiv. Det är inte alla EU-medlemsländer som har ett nationellt fungerande rymdprogram (vilket krävs för att bli medlem i ESA) och för att även dessa länder skall kunna dra nytta av fördelarna med ett rymdprogram skulle en EU-reglering förmodligen vara det mest effektiva.

8.3 'Integrering' av ESA (politiskt system) och EU (rättsligt system)

För att ett system skall kunna 'integreras' i samhällssystemet krävs, enligt Luhmann, en kommunikation som är meningsfull för 'samhällets' subsystem. Jag har redan ovan visat att så som organisationernas regleringsprocess ser ut förnärvarande går de två inte att 'integreras' genom en generell sammanslagning. Luhmanns system fungerar inte på det sättet. Vad som krävs, enligt min mening, är en ny kommunikativ arena, liknande samrådsförfarandet och den gemensamma grunden, som upprättar ett nytt gemensamt system för att 'integrera' det ena systemet i det andra. Frågan är dock hur detta skall ske och vilket system som skall 'integreras' i vilket?

För att de medlemsstater som inte har ett eget nationellt rymdprogram skall kunna dra nytta av GMES (det övergripande syftet med projektet är att tillmötesgå andra policyområden inom EU, t.ex. hållbar utveckling, en utveckling som alla EU-medlemsstater skall ha möjlighet att uppnå) krävs att delar av projektets regleringar flyttas upp på EU-nivå. Tillgång till rymddata anses vara en sådan del. Tillgången är ett av de mest effektiva verktygen projektet genererar i förhållande till hållbar utveckling. Genom att ha tillgång till rymddata kan även de medlemsstater som inte har egna nationella rymdprogram bedriva lokal forskning som i slutändan kan resultera i en för landet hållbar utveckling (eller kanske ett steg närmare en hållbar utveckling). Enligt detta resonemang visas klart att det system som skall tjäna som det prioriterande systemet är EU:s i vilket ESA:s system måste 'integreras'.

Om det nu var så enkelt att alla EU:s medlemstater var desamma som ESA:s och vice versa skulle ESA:s regleringssystem kunna kommunicera i termer av 'rätt'. Genom en 'direkt' överlåtelse av regleringen till EU (som kan/kommer att kunna utfärda bindande lagstiftning antingen med grund i EG-fördragets artikel 170, under artikel 308 i EG-fördraget eller, kanske mer troligt, genom konstitutionens flexibilitetsklausul) skulle ESA:s 'politiska system' kunna 'integreras' genom meningsfull kommunikation i termer av 'rätt' i EU:s 'rättsliga system' avseende tillgången till rymddata.

Tyvärr är det nu inte så enkelt utan, som omnämnts i avsnitt 5.1, är vissa av ESA:s medlemsstater inte medlemmar i EU och vice versa vilket gör att den ovanstående lösningen faller utifrån dessa premisser. ESA har inte befogenhet att 'direkt' överlåta regleringen till EU eftersom det finns medlemsstater som inte är medlemmar i EU. Det finns dock även en lösning på detta problem. Om man kunde identifiera en ny kommunikativ arena som är meningsfull för båda systemen skulle man kunna använda den som ett 'smörjmedel' för att kunna 'integrera' ESA:s 'politiska system' i EU:s 'rättsliga system'.

Inom ramen för uppsatsen har jag lokaliserat just en sådan arena, ett bilateralt avtal. Staterna skulle kunna ingå ett bilateralt avtal med Unionen, enligt vilket de överlåter sin bestämmanderätt avseende regleringen av tillgången till rymddata till EU.⁹⁴ Avtalet skulle då i förlängningen kunna tjäna som ett nytt kommunikativt system vilket möjliggör meningsfull kommunikation i termer av 'rätt' och således möjliggör "integrering"en av de två systemen trots att medlemsstaterna inte är desamma.

De bilaterala avtalen skulle mer specifikt behöva ingås med kommissionen eftersom det är kommissionen som är den formella samarbetspartnern i GMES projektet.⁹⁵ Att ingå avtalet med kommissionen skulle dock inte ge uppvov till några problem eftersom en av kommissionens internationella uppgifter är att sluta avtal mellan EU och länder utanför EU. Detta gäller således även slutande av avtal mellan EU och de länder som geografiskt sett tillhör Europa men som inte är medlemmar i EU. I teorin ser denna lösning ut att kunna realiseras men i praktiken hänger allt på medlemsstaternas vilja att ingå ett sådant avtal.

⁹⁴ Jag utgår ifrån medlemsländerna som suveräna och juridiska stater, vilka genom sina befogenheter att sluta avtal kan ses som rättsliga objekt och således som en del av det rättsliga systemet.

⁹⁵ Vid ingående av avtal med tredje stat måste vanligtvis rådet godkänna. Men allt som oftast godkänner rådet innan ingåendet varför kommissionens underskrift oftast syns på dessa avtal. Information inhämtad från samtal med EU-Upplysningen (2004-12-16).

Troligtvis skulle det vara relativt smärtsamt och tidkrävande (skulle förmodligen krävas en folkomröstning i respektive land) att genomföra.

Slutsatsen jag drar av denna analys är att inom ramen för uppsatsen finns det möjligheter att 'integrera' ett politiskt system och ett rättsligt system. Eftersom systemen inte kan kommunicera direkt med varandra skulle det dock krävas en kommunikativ arena (i detta fall ett juridiskt avtal) som är meningsfull för båda systemen för att det ena systemet skall kunna 'integreras' med det andra. Denna kommunikativa arena skulle kunna ge upphov till ett nytt system som upphäver barriären mellan Luhmanns rättsliga och politiska samhällssystem på ett rymdrelaterat område.

9 Källförteckning

9.1 Litteratur

Jönhill, Jan-Inge (1997) *Samhället som system och dess ekologiska omvärld – En studie i Niklas Luhmanns sociologiska systemteori*. Lund: Sociologiska institutionen.

King, Michael and Thornhill, Chris (2003) *Niklas Luhmann's Theory of Politics and Law*. New York: Palgrave Macmillan.

Magne Holm, Idar och Krohn Solvang, Bernt (1997) *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Nyman Metcalf, Katrin (1999) *Activities in Space – Appropriation or Use?*. Uppsala: Iustus Förlag AB.

9.2 FN Resolutioner

United Nations Resolution 41/65 (1986).

9.3 Internationella överenskommelser

Geneva Radio Regulation (1964).

9.4 Europeiska överenskommelser

Convention for the Establishment of a European space Agency, Paris (1975).

Envisat Data Policy, ESA/PB-EO(97)57 (1998).

Europeiska ekonomiska gemenskapen, EEG-fördraget (1958).

Fördraget om upprättande av den Europeiska gemenskapen, Romfördraget (1958).

Fördrag om Europeiska unionen, Maastrichtfördraget (1993).

9.5 Europeiska dokument

Draft Treaty establishing a Constitution for Europe, CONV.850/03. Bryssel (2003).

Framework Agreement between the European Community and the European Space Agency. 12858/03. Bryssel (2003).

Global Monitoring for Environment and Security, Final Report for the GMES Initial Period (2001-2003).

Global Monitoring for Environment and Security (GMES): Establishing a GMES capacity by 2008 – (Action Plan (2004-2008)). COM(2004) 65 final.

Green Paper, European Space Policy. COM(2003) 17 final. Bryssel (2003).

White Paper, *Space: A new European Frontier for an Expanding Union – An action plan for implementing the European Space Policy*. COM(2003) 673.

9.6 Nationella regleringar

The United States National Aeronautics and Space Act (1958).

9.7 Artiklar

Nyman Metcalf, Katrin (2004) *Europe in Space*. Kommer publiceras i tidsskriften *Annals of Air and Space Law*.

9.8 Webadresser

www.europa.eu.int

www.eu-upplysningen.se

www.esa.int

<http://www3.riksdagen.se>

<http://dictionary.cambridge.org>

www.kanslis.lu.se

<http://antwrrp.gsfc.nasa.gov>

<http://www.spacepix.net>

